

บทความวิจัย (Research Article)

แผนการจัดการชุมชนโดยทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาวในการพัฒนาและป้องกันทางสังคมจากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี

Community Management Plan through the Integration of the Social Capital of Thai-Laos Community in order to develop and protect the Society from the Impacts of the Liberalization of the ASEAN Economic Community: A case study of Mounghedton Sub-district Ban Khok District Uttaradit Province

สุพัตตรา ตันติจริยาพันธ์^{1*}

Supattra Tantijariyapan^{1*}

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งโครงการวิจัยเรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาและป้องกันทางสังคมของชุมชนชายแดนจากนโยบายการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: ศึกษาเฉพาะตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานีและ 2) เพื่อกำหนดแผนการจัดการชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในการพัฒนาและป้องกันทางสังคมจากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ดำเนินผ่านหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยใช้วิธีการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับวิธีการศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยผลการศึกษามี ดังนี้

1. ผลการศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย 1.1) เครือข่ายความร่วมมือข้ามแดนระดับประชาชนและหน่วยงานราชการระหว่างไทยและลาว 1.2) องค์กรทางสังคม (Social Organization) ในระดับหมู่บ้านชุมชนชายแดน 1.3) กลุ่มอาชีพชุมชน และกองทุนการเงินหมู่บ้าน 1.4) การรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจ (ชมรมพ่อค้าชายแดน) 1.5) ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ที่เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตและแบบอย่างในการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างสร้างสรรค์ 1.6) อัตลักษณ์ของชุมชน โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางภาษา 1.7) มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Community Solidarity) และ 1.8) มีค่านิยมและบรรทัดฐานร่วม (Shared Values and Norms) นอกจากทุนทางสังคมแล้วในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นตำบลม่วงเจ็ดต้นยังมีทุนกายภาพที่สำคัญ อาทิ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง มีขุนน้ำปาดที่เป็นต้นกำเนิดน้ำแม่ปาดที่เป็นแม่น้ำหลักของจังหวัดอุดรธานี และในช่วงฤดูหนาวมีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 6 - 12 องศาเซลเซียส ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาไปเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้

¹ หลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี,

¹ Public Administration Program, Uttaradit Rajabhat University.

* Corresponding author, e-mail: patt390@hotmail.com; Received: 28 May 2014; Accepted: 25 August 2014

2. ผลการศึกษาแผนการจัดการชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ในการพัฒนาและป้องกันทางสังคมจากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ดำเนินผ่าน หมู่ที่ 2 แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 2.1) แผนการจัดการชุมชนเชิงป้องกัน ได้แก่ (1) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) และ (2) การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนและการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะของชุมชน 2.2) แผนการจัดการชุมชนเชิงส่งเสริม/คุ้มครอง ได้แก่ (1) การสร้างระบบสวัสดิการชุมชนชายแดน และ (2) การพัฒนาแผนการส่งเสริมความสัมพันธ์ข้ามชาติภาคประชาชนและเอกชน และ 2.3) แผนการจัดการชุมชนเชิงพัฒนา ได้แก่ (1) การพัฒนาธุรกิจชุมชน และ (2) การพัฒนาแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกษตรกรรม และวัฒนธรรมโดยชุมชน

Keywords: ทุนทางสังคม, แผนยุทธศาสตร์, การจัดการชุมชน, ชุมชนชายแดนไทย-ลาว

Abstract

This study is a part of the research project in the title of "Social capital and Community management for Social Development and Protection of the Border community from the Economic liberalization Policy of the ASEAN Economic Community: Moo 2 Mounjedton Village Ban Khok District Uttaradit Province as a Case study" which was granted by TRFT. The purposes of this study are: 1) To study the social capital of the Thai-Laos border community at Moo 2 Mounjedton Village Ban Khok District Uttaradit Province and 2) To formulate the community management plans through the integration of the social capital of Thai-Laos community in order to develop and protect the society from the impacts of the liberalization of the ASEAN Economic Community which are operated at Moo 2 Mounjedton Village. The Qualitative Methodology was conducted for this study. The results of this study illustrates:

1) The social capital of Thai-Laos community Moo 2 Mounjedton Village Ban Khok District Uttaradit Province can be carried out in the followings: 1.1) the network on partnership between Thailand and Laos PDR at the people and governmental body level; 1.2) the social organizations in the border community; 1.3) the occupational groups and the funding for village; 1.4) the border trade association; 1.5) good leaders in the community to be the role model for people in the society; 1.6) the community identity such the use of Ban Khok Lao Language; 1.7) the community solidarity and 1.8) the shared values and norms of villagers.

Beside the social capital in Moo 2 Mounjedton Village, the study found that this village and surrounding area has high mountain. Moreover this village is nearby the headwater of Nam Pat which is the main river of Uttaradit with the temperature of 6-12 °C in winter which is suitable to develop it as a tourist attraction. .

2. The formulation of the community management plans through the integration of the social capital of Thai-Laos community in order to develop and protect the society from the impacts of the liberalization of the ASEAN Economic Community can be classified in three categories of plans.

First, Preventive management plans of the community which consists of four sub-plans: 1) forming a learning community and 2) formulating the plan for environment management in the community and plan for the use of public area in the community; Second, Promotion/Protection management plans of the community which consists of two sub-plans: 1) Building the social welfare system in border community; 2) developing the plans to promote a relation between Thai – Laos people; Third, the management plans for the development of

the community which consists of two sub-plans: 1) developing the community entrepreneurs and 2) developing the plans of eco-tourism, agricultural and cultural tourism by the community.

Keywords: Social capital, Strategy plan, Community management, Thai-Laos border community

บทนำ

ในปัจจุบันการเคลื่อนไหลของสินค้า ทุน แรงงาน เทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารภายใต้ระบบโลก ดำเนินไปอย่างเสรีอันเป็นผลจากเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal) ซึ่งสนับสนุนคุณค่าของระบบทุนนิยมโดยการเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน (Trade and Financial Liberalization) แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้ประเทศสมาชิกอาเซียน (ASEAN) ได้พัฒนาความร่วมมือทางด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ภายใต้กรอบประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Community: AEC) เพื่อมุ่งสู่ความมีบูรณาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาค (Regional Economic Integration) ได้อย่างยั่งยืน

จากความร่วมมือด้านเศรษฐกิจอาเซียน ดังกล่าวนั้นย่อมนำมาซึ่งผลกระทบต่อประชาชนของมวลประเทศสมาชิกซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วยที่มีการขยายการค้าข้ามแดนระหว่างประเทศสมาชิกอื่นมากขึ้น ดังนั้นการค้าข้ามแดนบริเวณชายแดนไทย - ลาว จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างกันของทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่มีการค้าข้ามแดน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงและขยายเป็นวงกว้างออกไป และเมื่อกฎบัตรอาเซียนประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อธันวาคม 2551 มีผลให้ประเทศสมาชิกมีเป้าหมายเดียวกันในการพัฒนาความร่วมมือในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความเป็นประชาคมเดียวกันของอาเซียน (ASEAN Community) โดยประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) เป็นหนึ่งด้านของความร่วมมือที่ประเทศสมาชิกต้องการผลักดันให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน และมีการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน รวมทั้งแรงงานมีฝีมืออย่างเสรี ภายในปี พ.ศ.2558 (ค.ศ. 2015)

ยังเป็นปัจจัยผลักดันให้ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจข้ามชาติระหว่างไทย-ลาวมีเป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาถึงจังหวัดอุตรดิตถ์ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชายแดนติดกับลาวและถือได้ว่ามีศักยภาพในการพัฒนาการค้าข้ามแดน เนื่องจากมีแนวชายแดนติดกับแขวงไซยะบูลีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในเขตอำเภอบ้านโคกประมาณ 115 กิโลเมตร และอำเภอน้ำป่าด ประมาณ 20 กิโลเมตร โดยเฉพาะที่หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น (นิยมเรียกบ้านภูตแต่ข้อมูลทางปกครองคือ บ้านม่วงเจ็ดต้น, ผู้วิจัย) ซึ่งเป็นที่ตั้งด้านการค้าและมีจุดผ่อนปรนทางการค้าที่สำคัญของอุตรดิตถ์ (ในปีที่ศึกษาข้อมูลเป็นเพียงจุดผ่อนปรนทางการค้าแต่ปัจจุบันด่านภูตได้ยกฐานะเป็นด่านถาวรในเดือนพฤษภาคม 2556) โดยด่านดังกล่าวนี้เป็นด่านนำเข้าและส่งออกสินค้าหลักของจังหวัดไปยังแขวงไซยะบูลีของสปป.ลาว ผ่านด่านผาแก้ว เมืองปากลาย แขวงไซยะบูลี ที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามด่านภูต ด้วยมูลค่าของการค้าในเดือนพฤศจิกายน, ธันวาคม พ.ศ.2553 มีมูลค่าการค้ารวม 42,155,750 บาท และ 14,892,633 บาทตามลำดับ เดือนสิงหาคม, กันยายนพ.ศ. 2554 มีมูลค่าการค้ารวม 30,510,870 บาท และ 22,411,702 บาท ตามลำดับ

สำหรับปี 2555 ในช่วงเดือนเดียวกันมีมูลค่าของการค้ารวมอยู่ที่ 62,107,500 และ 26,480,498 [1] และระยะทางเดินทางไปยังเมืองปากลายมีระยะห่างจากจุดตรวจด่านภูตประมาณ 28 กิโลเมตรหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นจึงถือว่าเป็นประตูการค้าที่สำคัญในอาณาบริเวณชายแดนที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่องในฐานะที่เป็นพื้นที่เชื่อมโยงสำหรับขนถ่ายสินค้า และการเดินทางของเข้า-ออกระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะเมื่อเพื่อพัฒนาความร่วมมือด้านเศรษฐกิจไปสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ซึ่งจะส่งผลให้การเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตได้อย่างเสรีที่ใช้กฎระเบียบเดียวกัน ดังนั้นความใกล้ชิดในทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะมีเพิ่มมากขึ้น อาณาบริเวณพื้นที่ชายแดนจึงเป็นทั้งพื้นที่แห่งโอกาสแต่ขณะเดียวกันก็ย่อมได้รับผลกระทบอันสืบเนื่องจากการเปิดเสรีทางด้านเศรษฐกิจเช่นกัน ซึ่งจากการที่หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นเป็นพื้นที่ตั้งของด่านกักกันและเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจที่สำคัญของตำบลม่วงเจ็ดต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดให้เป็นพื้นที่หลักและหมู่อื่น ๆ ในตำบลม่วงเจ็ดต้นเป็นพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนในการศึกษาครั้งนี้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชายแดนเป็นพื้นที่แห่งผลประโยชน์แต่ชายแดนยังประสบปัญหาที่ดำรงอยู่และมีแนวโน้มที่จะมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้นจนยากที่จะสามารถดำเนินการแก้ไขในระยะเวลานั้น ๆ หรือเพียงหน่วยงานของประเทศใดประเทศหนึ่งจะกระทำได้ โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจนอกระบบ ซึ่งยศ สันตสมบัติ [2] ได้มีทัศนะว่าแม้ว่าพรมแดนระหว่างรัฐชาติจะถูกกำหนดโดยสหสัมพันธ์ของพลังทางเศรษฐกิจการเมืองระดับโลกที่เชื่อมโยงมาสู่ระดับท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันพรมแดนระหว่างรัฐชาติก็ได้รับอิทธิพลจากเศรษฐกิจนอกระบบตามแนวชายแดนจึงทำให้ชุมชนชายแดนกลายมาเป็นพื้นที่พิเศษ

บทความนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งนำเสนอถึงทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทยหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นที่เชื่อมโยงกับชายแดนลาวเพื่อแสวงหาทุนทางสังคมของชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมนั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ที่ช่วยอำนวยความสะดวกการกระทำใด ๆ ของผู้กระทำไม่ว่ากระทำในฐานะเป็นผู้กระทำเองหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำให้ประสบความสำเร็จและหน้าที่ทางการเมืองของทุนทางสังคมนั้นยังเสริมสร้างประชาสังคม (Civil Society) ให้เกิดขึ้นมาในสังคมอีกด้วย ฉะนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นกลไกจัดการชุมชนชายแดนที่ศึกษาในครั้งนี้ในฐานะที่เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนขึ้นมาเพื่อพัฒนาและป้องกันทางสังคมอันเป็นผลจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาวหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อศึกษาแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาวในการพัฒนาและป้องกันทางสังคมจากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ดำเนินผ่านหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี

การทบทวนวรรณกรรม

ทุนทางสังคม (Social Capital)

James Coleman [3] ได้ให้ความหมายไว้ในงานเขียน "Social Capital in the Creation of Human Capital" ว่าทุนทางสังคมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ซึ่งทุนทางสังคมช่วยอำนวยความสะดวกการกระทำใด ๆ ของผู้กระทำไม่ว่ากระทำในฐานะเป็นผู้กระทำเองหรือเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำ ทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลผลิต ซึ่งทำให้การกระทำประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างแน่นอน ถ้าหากไม่มีก็จะส่งผลให้การกระทำไม่บรรลุตามที่วางไว้ ทัศนะทุนทางสังคมที่ Coleman ได้พัฒนาขึ้นมานั้นได้อธิบายหลักการความสัมพันธ์ของการกระทำหรือวัตถุประสงค์ของการกระทำของบุคคลว่ามีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม (Social Context) โดยบริบททางสังคมนั้นไม่เพียงแต่สัมพันธ์กับการกระทำของบุคคลเท่านั้นแต่ยังมีส่วนในการพัฒนาองค์กรทางสังคมขึ้นมาอีกด้วย โดยเขาได้อธิบายว่าการกระทำของบุคคลถูกกำหนดทางอ้อมโดยบริบททางสังคม, บรรทัดฐานทางสังคม, ความเชื่อใจระหว่างบุคคล, เครือข่ายทางสังคมและองค์กรทางสังคม

ตัวอย่างที่เขายกขึ้นมาซึ่งผู้วิจัยเห็นพ้องด้วยคือ กลุ่มคนที่มีความไว้วางใจ (เชื่อใจ) ระหว่างกันและยิ่งความไว้วางใจเพิ่มมากขึ้นเท่าใดก็จะสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่มี ความไว้วางใจต่อกัน ซึ่งเขาเชื่อว่าการที่สามารถ

ปฏิบัติงานได้สำเร็จเป็นผลจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องระหว่างกันซึ่ง ถือได้ว่าเกิดจากการมีทุนทางสังคม และเมื่อทุนทางสังคมได้ทำหน้าที่จึงก่อให้เกิดผลการกระทำที่มีผลดีภาพนั่นเอง

โดยทุนทางสังคมเปรียบเสมือนทรัพยากรที่บุคคลใช้สำหรับกระทำการสิ่งต่างที่ตนสนใจให้ประสบความสำเร็จ นอกจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้ทุนทางสังคมเกิดขึ้นมา “โครงสร้างทางสังคม” ก็ทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้ทุนทางสังคมเกิดขึ้นมาด้วย โดย Coleman เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในปทัสถานของสังคมก็คือ “ความใกล้ชิด” การขาดความใกล้ชิดในโครงสร้างทางสังคมจะทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์เข้ากับส่วนอื่น ๆ ในโครงสร้างทางสังคมได้ ซึ่งก็จะส่งผลให้โครงสร้างที่อยู่ลำพังนั้นไม่ได้รับการสนับสนุนจากโครงสร้างอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า Coleman มองทุนทางสังคมในฐานะเป็นเครื่องมือที่เอื้ออำนวยให้การกระทำของบุคคลบรรลุตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ ซึ่งทุนทางสังคมที่เขาได้กล่าวถึงนั้นครอบคลุมบรรทัดฐานทางสังคม, ความเชื่อใจระหว่างบุคคล, เครือข่ายทางสังคมและองค์กรทางสังคม และทุนทางสังคมเป็นตัวแสดงหลักในการอำนวยความสะดวกสำหรับการกระทำใดให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งหากพิจารณาถึงกระบวนการการจัดการชุมชนชายแดนที่มีบริบทหลากหลายอันเนื่องจากอยู่ในอาณาบริเวณชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีบริบทภายนอกเข้ามาสัมพันธ์กับบริบทภายในชุมชน ยิ่งจำเป็นต้องนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นเงื่อนไขในการพิจารณากำหนดการจัดการชุมชนเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงจากที่กระทบต่อชุมชน

สำหรับแนวคิดทางสังคมวิทยาของ Pierre Bourdieu ที่ได้เปรียบทุนเสมือนพหุพื้นที่ทางสังคม Bourdieu, James Coleman [4] ได้ ซึ่งรูปแบบของทุนตามทัศนะของ Boudieu ประกอบด้วย ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคม โดยทุนเป็นปัจจัยหลักที่จะกำหนดตำแหน่งและความเป็นไปของบุคคลในเขตพื้นที่ของสังคม โดยในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะทุนทางสังคม (Social Capital) Boudieu ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นที่รวมของทรัพยากรที่เกิดขึ้นจริงหรือที่มีศักยภาพ

ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่มีความใกล้ชิดและการรับรู้ร่วมกันไม่ว่าจะมีมากหรือน้อยก็ตามภายในสังคม หรืออาจเรียกว่าการเป็นสมาชิกภายในกลุ่มที่อยู่ในสังคม ซึ่งให้สมาชิกของกลุ่มได้ร่วมสั่งสมทุนโดยสมาชิกภายในกลุ่มเอง หรือเป็นการที่สมาชิกจะให้การยอมรับซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มที่อยู่ในสังคมอาจปรากฏอยู่เฉพาะในรัฐที่มีอยู่จริง (Practical State) (มิใช่รัฐที่เพ้อฝัน, นักวิจัย) และอาจปรากฏในรูปของการแลกเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์หรือ/และการแลกเปลี่ยนเชิงกายภาพก็ได้ที่ซึ่งช่วยธำรงสมาชิกของกลุ่มในสังคมได้ โดยการรวมกลุ่มของสมาชิกจะถูกทำให้เป็นสถาบันทางสังคมและให้ความมั่นใจในการรวมกลุ่มและโดยชุดของกระทำที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อพัฒนาและแจ้งให้สมาชิกของกลุ่มภายในสังคม ผู้ที่ซึ่งได้ร่วมปฏิบัติตามด้วยกันให้ยึดถือปฏิบัติต่อไป ในกรณีนี้การจะประกาศธรรมเนียมปฏิบัติให้มีผลบังคับใช้หรือการคงไว้ในสังคม และการนำมาบังคับใช้ใหม่จะมีน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนในสังคม การกำเนิดขึ้นและการธำรงอยู่ของสิ่งที่ได้ตั้งสมมติฐานข้างต้นนั้น (ซึ่งก็คือทุนทางสังคม, นักวิจัย) ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดทางสังคม

ในส่วนของ Francis Fukuyama [5] ได้อธิบายบทบาทของทุนทางสังคมในบริบทสังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่มีความสำคัญสำหรับให้กลไกต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่สามารถทำหน้าที่ได้ กล่าวคือเขาได้ให้คำนิยามของทุนทางสังคมว่าเป็นปทัสถานที่เป็นทางการ (Formal Norm) ที่ซึ่งสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่า 1 คน ขึ้นไป นิยามความหมายดังกล่าวนี้ Fukuyama ต้องการสื่อให้เห็นว่า การกระทำใด ๆ ของบุคคลหนึ่ง ๆ อาจต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ๆ การที่มีทุนทางสังคมจะช่วยให้ง่ายต่อการที่บุคคลแวดล้อมที่บุคคลหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์ด้วยเข้ามาให้ความร่วมมือในการกระทำใด ๆ ให้สำเร็จ ซึ่งปทัสถานนั้นสามารถช่วยให้ทุนทางสังคมถูกกำหนดขึ้นมาจากการพึงพาอาศัยระหว่างเพื่อนสองคนและค่อย ๆ พัฒนาความสัมพันธ์ให้มีความซับซ้อนและชัดเจนมากขึ้นและเขาให้ความหมายของทุนทางสังคมครอบคลุมว่าเป็น

ความเชื่อใจ (Trust), เครือข่าย (Network), ประชาสังคม (Civil Society) หรืออะไรก็ตามที่มีส่วนสัมพันธ์และมีผลจากการมีทุนทางสังคม

ในส่วนของหน้าที่เชิงเศรษฐกิจของทุนทางสังคมในตลาดเสรีในทัศนะของ Fukuyama เห็นว่าทุนทางสังคมช่วยลดต้นทุนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกับกลไกที่เป็นทางการในระบบเศรษฐกิจ เช่น การทำสัญญา, ระบบสายบังคับบัญชา, ระเบียบขององค์กร เป็นต้น โดยทุนทางสังคมจะสนับสนุนในด้านการติดตาม (Monitoring) และการเจรจาต่อรอง (Negotiating) การค้า (Litigating) และการผลักดันให้ปฏิบัติตาม (Enforcing) ในการทำข้อตกลงอย่างเป็นทางการระหว่างผู้ที่ทำธุรกิจ สำหรับหน้าที่ทางการเมืองของทุนทางสังคมในความเห็นของ Gellner [6] เห็นว่าความแข็งแกร่งของทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างประชาสังคม (Civil Society) ให้เกิดขึ้นมาในสังคมที่ซึ่งสามารถพบเห็นได้อย่างเป็นสากลโดยทั่วไป ในสังคมประชาธิปไตยเสรี ซึ่งเขาได้กล่าวไว้ว่าไม่มีประชาสังคมก็ไร้ซึ่งประชาธิปไตย (No civil society, no democracy)

แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่

ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญของแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่” (New Public Management: NPM) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้มาบางประการ กล่าวคือ แนวคิดนี้ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านกระบวนการบริหารจัดการของภาครัฐ แนวตั้งเดิมที่ที่รวมศูนย์กลาง (Centralization) อำนาจการบริหารไว้ที่ส่วนกลาง ส่งผลให้ขาดมิติการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในการดำเนินการสาธารณะ นอกจากนี้การบริหารจัดการของภาครัฐแบบดั้งเดิมยังกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์การดำเนินการไว้อย่างซับซ้อน จึงส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารที่ไม่สามารถเท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ที่ดำเนินอย่างเสรีโดยเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ (Neoliberal) นี้สนับสนุนคุณค่าของระบบทุนนิยมโดยการเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน และการผ่อนคลายกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ [7] ผลกระทบจากแนวคิดดังกล่าวจึงทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน

วิธีการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริหารที่แต่เดิมภาครัฐเป็นตัวแสดงหลักจำต้องอาศัยภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ทั้งนี้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นโดยตรง เช่น การเปลี่ยนแปลงวิถีเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

อันสืบเนื่องจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ นำมาสู่กระบวนการกลายเป็นสังคมโลกเดียวกัน หรือเกิดความไร้พรมแดน (Borderless) ระหว่างประเทศต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลให้แนวคิดในการบริหารภาครัฐต้องมุ่งประสิทธิภาพในการบริหาร การรวมศูนย์การอำนาจการบริหารแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ยังให้สัมพันธ์กับหลักธรรมาภิบาลในด้านของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะด้วย แนวคิดการบริหารสาธารณะแนวใหม่ จึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือพลเมือง (Citizen's Participation) ในการบริหารจัดการภาครัฐ โดยรัฐได้ลดภารกิจภาครัฐลง จึงมีหุ้นส่วนใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ซึ่งก็คือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแทน

โดยพลเมืองนั้นมีสิทธิทางการเมือง (Political Rights)ตามแนวคิดของ Marshall [8] ซึ่งหมายถึงสิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมือง (Political Power) การมีส่วนร่วมของประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งจุมพลได้อธิบายตามแนวคิดของธนากรโลกว่า ตั้งแต่หลังทศวรรษ 1980 ที่เห็นควรสนับสนุนให้มีการรวมตัวของประชาชนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะ โดยเชื่อว่าการรวมตัวจะก่อให้เกิด “ทุนทางสังคม” (Social Capital)หรือก่อให้เกิดศักยภาพอันเนื่องมาจากการรวมตัว ซึ่งสามารถสนับสนุนให้เกิดองค์การประชาชน หรือประชาสังคมเกิดขึ้นได้ และเห็นว่าการรวมตัวจะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านท้องถิ่นได้ดีอีกด้วยโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจการบริหารงานของรัฐ ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในกิจการต่าง ๆ ที่รัฐพึงกระทำ เนื่องจากการปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น

การเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับผิดชอบปกครองตนเอง ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งนำลักษณะของการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่มีเน้นมิติการมีส่วนร่วมของส่วนของประชาชนมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม (Field Research) ร่วมกับการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) สำหรับวิธีการศึกษาภาคสนามมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดประชากรสำหรับการวิจัยโดยเน้นที่ระดับหมู่บ้านและตำบลเป็นหลัก โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม และมีวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1) ประชาชนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดน การเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่มนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบ 2 แบบ คือ การสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ร่วมกับการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ (1) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 (2) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้จากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านและประชาชนเพื่อเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักคนแรกจากนั้นใช้วิธีการ Snowball sampling เพื่อหาผู้ให้ข้อมูลหลักอื่นซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการนี้ทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อาทิ ปราชญ์ชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียน ประธานกองทุนหมู่บ้านหมู่ที่ 2 และหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำ เป็นต้นและ (3) ประชาชนทั่วไปซึ่งเป็นที่ผู้ประกอบการรายย่อยโดยนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยน ณ จุดผ่อนปรนทางการค้าบ้านภูตู และประชาชนที่ไม่ได้เป็นผู้ประกอบการที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 2 เป็นระยะเวลา 10 ปีต่อเนื่องขึ้นไป จำนวน 50 คน

2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นประชากรกลุ่มนี้ถือว่าเป็นตัวแทนประชาชนทั้งตำบลม่วงเจ็ดต้นซึ่งแบ่งออกเป็น 7 หมู่บ้าน โดย

ประชากรสมาชิกสภาสำหรับการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ (1) ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น 1 คน (2) รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น 1 คน (3) สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นหมู่บ้านละ 1 คน รวม 7 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 10 คน

3) บุคลากรจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น ประชากรกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีหน้าที่ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 มี 2 คณะ คือ (1) คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและ (2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา และแผนสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 32 คน

4) บุคลากรภาครัฐในส่วนภูมิภาค ประชากรกลุ่มนี้ ประกอบด้วย 4 กลุ่มย่อย คือ (1) ผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ (2) รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ที่รับผิดชอบด้านการค้าชายแดนไทย-ลาว (3) นายอำเภอบ้านโคกและ (4) พาณิชย์จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 4 คน

5) ผู้แทนหอการค้าสภาอุตสาหกรรมจังหวัดอุตรดิตถ์และสมาพันธ์สมาคมการท่องเที่ยวภาคเหนือ จังหวัดอุตรดิตถ์ กำหนดลักษณะกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาจากประชากรกลุ่มนี้ คือ เป็นสมาชิกที่ดำเนินการส่งออกหรือนำเข้าสินค้าผ่านด่านศุลกากร 5 ตัวอย่าง รวมจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 10 คน โดยการสุ่มตัวอย่างจากประชากรกลุ่ม 2-5 ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 วิธีการ คือ 1) การศึกษาเอกสาร (Document Research) และ 2) การสำรวจพื้นที่และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) แบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 สำรวจและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Survey and Non-participant Observation) เป็นการสำรวจสภาพพื้นที่และบริบทแวดล้อมชุมชน หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น และชุมชนหมู่บ้านอื่นที่มี

อาณาเขตติดต่อกันภายในตำบลม่วงเจ็ดต้น การสำรวจและสังเกตนั้นผู้วิจัยเน้นรวบรวมข้อมูลบริบทที่สัมพันธ์กับการค้าในอาณาบริเวณชายแดน และการค้าข้ามแดนทั้งในบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้า บริเวณด่านการค้าชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น และสำรวจยังพื้นที่บริเวณด่านผ่าแก้วของลาวในการส่งออกและนำเข้าสินค้าไปยังเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี และเฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นผู้วิจัยดำเนินการสำรวจเพื่อรวบรวมทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ในชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดกรอบของประเด็นคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งดำเนินการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของทั้ง 5 กลุ่มโดยถือเกณฑ์ความเพียงพอและครอบคลุมของข้อมูลเป็นหลัก

กิจกรรมที่ 3 การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เป็นการดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 และผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากสำรวจ สังเกต และสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสรุปเพื่อนำมาดำเนินการอภิปรายกลุ่มย่อยโดยมีบุคลากรจัดทำแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นเป็นกลุ่มตัวอย่าง

3. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และแปลความหมาย (Interpret) ของข้อมูลที่รวบรวมจากการสัมภาษณ์ การสำรวจและการสังเกต ซึ่งวิเคราะห์ร่วมกับวิธีการพรรณนา (Descriptive) แล้วสรุปข้อมูลออกเป็นชุดข้อมูลผลการวิเคราะห์ทุนทางสังคมของชุมชน และชุดข้อมูลผลแนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนจากการอภิปรายกลุ่มย่อย จากนั้นผู้วิจัยจัดระบบข้อมูลเพื่อนำไปเป็นกำหนดแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนไทย-ลาว หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาทุนทางสังคมนี้นำมาเป็นกลไกหลักในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาและป้องกันผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ที่จะดำเนินผ่านด่านกักกันที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ผลการศึกษามีดังนี้

1.1 เครือข่ายความร่วมมือข้ามแดนระดับประชาชนและหน่วยงานราชการระหว่างไทยและลาว โดยชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นตลอดจนหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลม่วงเจ็ดต้นมีความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนฉันญาติพี่น้อง โดยการแต่งงานกับประชาชนลาวที่อาศัยหมู่บ้านใกล้เคียงกับกับด่านกักกัน เช่น ประชาชนบ้านผาแก้วและบ้านบวมเลา ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญที่เอื้ออำนวยความสะดวกในความสัมพันธ์ทางการค้าและการเมืองในระดับผู้นำท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน และส่งผลต่อความร่วมมือด้านความมั่นคง เช่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมมีรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดนไทย-ลาว ที่มีคณะกรรมการร่วมมีระดับอำเภอของจังหวัดอุดรธานีและเมืองของแขวงไชยบุรีร่วมด้วย

1.2 องค์กรทางสังคม (Social Organization) ในระดับหมู่บ้านชุมชนชายแดน เป็นองค์กรคู่ขนานกับองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นที่องค์กรที่เป็นทางการ โดยในระดับหมู่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นนี้มีองค์กรชุมชน คือ “คณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชน” ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 1, 2 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 2 คน, ประธานพัฒนาสตรี, ประธานกองทุนหมู่บ้าน, ปราชญ์ชาวบ้าน และอาสาพัฒนาชุมชนจำนวน 3 คนเป็นกรรมการโดยองค์กรนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นแกนนำในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับประชาชนในหมู่บ้าน

1.3 กลุ่มอาชีพชุมชน หมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นนั้นมีการรวมกลุ่มของประชาชนในหมู่บ้านในลักษณะของสหกรณ์ชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้มารวมกลุ่มกันผลิตและจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มผลิตสุรากลั่นพื้นบ้าน ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 12 คน และกลุ่มทอผ้าตีนจกกลายน้ำไหล มีสมาชิก 42 คน อีกทั้งมีกองทุนการเงินที่สำคัญ คือ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ปัจจุบัน (กันยายน 2554) มีเงินทุน 1,100,000 บาท และกองทุน กขคจ.

ปัจจุบันมีเงินทุน 280,000 บาท และมีกลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ แต่วัตถุร่วมกันอย่างหลวม ๆ

1.4 การรวมกลุ่มเชิงเศรษฐกิจ (ชมรมพ่อค้าชายแดน) กลุ่มนี้มีแตกต่างจากกลุ่มอาชีพชุมชน เนื่องจากการรวมตัวเชิงผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลัก โดยมีสมาชิกกลุ่ม คือ ผู้ค้าชายแดนภูตู่เท่านั้น ที่ส่วนใหญ่มีร้านค้าอยู่ในหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น โดยวัตถุประสงค์การรวมตัวเพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาทิ ให้คำปรึกษาและการสื่อสารไปยังลูกค้าคนลาวที่ต้องการซื้อสินค้าไปจำหน่ายและชมรมยังได้รวมตัวกันเพื่อเข้าไปรวมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของลูกค้าคนลาวยังเมืองปากลาย แขวงไชยบุรีเช่นกัน ขณะเดียวกันลูกค้าคนลาวที่เป็นผู้ซื้อรายใหญ่ก็ได้มีการรวมตัวกันเข้ามาสานสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมกับผู้ค้าชายแดนภูตู่คนไทยด้วย การสานสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ดำเนินมาอย่างยาวนานตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 จนถึงปัจจุบัน

1.5 ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนที่ซึ่งส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามด้วยความเชื่อมั่นว่าจะนำพาชุมชนไปในทิศทางที่ยอมรับได้ อาทิ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจอมแจ้งคนปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) นายศักดิ์ ตัวแดง อดีตกำนันตำบลม่วงเจ็ดต้น และหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำป่าดคนปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) บุคคลเหล่านี้เป็นแบบอย่างในการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองอย่างสร้างสรรค์

1.6 อัตลักษณ์ของชุมชน ชุมชนชายแดนแห่งนี้มีภาษาเฉพาะแตกต่างจากคนในอำเภออื่นในจังหวัดอุดรธานี โดยคนในอำเภอบ้านโคกเพียงแห่งเดียวที่พูดภาษาสำเนียงเช่นเดียวกับคนลาว ซึ่งคนพื้นถิ่นอำเภอบ้านโคกเรียกว่า “ภาษาลาว” การมีอัตลักษณ์เชิงภาษานี้ส่งผลให้การสื่อสารไปยังประชาชนคนลาวและส่วนราชการได้โดยง่ายที่ยังผลประโยชน์ในเชิงการค้าและการลงทุน

1.7 ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Community Solidarity) สืบเนื่องจากสภาพความเป็นสังคมชนบทที่ครอบคลุมส่วนใหญ่ในหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นเป็นเครือญาติกันและมีเครือญาติภายในตำบลม่วงเจ็ดต้นด้วย จึงทำให้ประชาชนหมู่ที่ 2

บ้านม่วงเจ็ดต้นมีการดำรงชีวิตแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงทำความไว้วางใจ (Trustworthiness) ระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น จึงส่งผลต่อความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) ในชุมชน

1.8 ค่านิยมและบรรทัดฐานร่วม (Shared Values and Norms) ประชาชนในชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นและทั้งตำบลม่วงเจ็ดต้นมีความใกล้ชิดทางสังคมอย่างยิ่ง จึงก่อให้เกิดการสื่อสารระหว่างบุคคล และกลุ่มคนได้ง่าย และเกิดการรับรู้ระหว่างกันได้อย่างสะดวก ซึ่งชุมชนชายแดนแห่งนี้มีความผูกโยงกันโดยมีเครือญาติฐานจึงทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีค่านิยมในสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน และด้วยความเป็นสังคมเกษตรกรรมจึงทำให้ชาวบ้านมีความอดทนและมีความขยัน ซึ่งถือว่าเป็นค่านิยมที่ดีจึงทำให้สามารถร่วมกันกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมได้

นอกจากทุนทางสังคมแล้วในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้นมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง สภาพทรัพยากรธรรมชาติของตำบลม่วงเจ็ดต้นยังคงมีความสมบูรณ์มาก โดยมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและมีต้นน้ำสำคัญของจังหวัดอุดรธานี คือ ขุนน้ำปาด ซึ่งเป็นต้นกำเนิดน้ำแม่ปาดที่ไหลเขื่อนสิริกิติ์ นอกจากนี้มีภูมิอากาศในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 6 -12 องศาเซลเซียสที่สามารถส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวได้

2. ผลการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ผลการศึกษาแผนนี้เป็นการนำผลการวิเคราะห์ศักยภาพ/ความเข้มแข็งของทุนทางสังคมของชุมชนที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อใช้เป็นกลไกหลักในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาและป้องกันทางสังคมจากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งแผนดังกล่าวนี้ควรดำเนินภายในระยะเวลา 1- 5 ปี ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้น และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์จังหวัดอุดรธานี แผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ภาคเหนือตอนล่าง 1 โดยแผนดังกล่าวนี้จะครอบคลุมสภาพปัญหาในปัจจุบันและแนวโน้มผลกระทบที่ชุมชนท้องถิ่นชายแดนจะเผชิญจากผลของประชาคมเศรษฐกิจ

อาเซียน โดยขอสรุปประเด็นผลกระทบด้านบวกและด้านลบที่ชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านภูตูมีทัศนคติจะเผชิญ (ผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากโครงการวิจัยดังข้อที่ระบุในหัวข้อบหน้า) ประกอบด้วย

ผลกระทบทางบวก ได้แก่ 1) โครงสร้างระบบการผลิตภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกรรมพื้นฐานเป็นเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์และการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรม 2) ความมั่นคงของการลงทุนดีขึ้น 3) เกิดการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจบริการที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวขึ้น 4) เกิดบริการทางสังคม (Social Services) 5) การพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางการบริหารหน่วยงานภาครัฐแบบบูรณาการ 6) พัฒนาความสัมพันธ์ข้ามชาติเชิงสร้างสรรค์ในระดับประชาชน ท้องถิ่น และจังหวัด และ 7) เกิดการเคลื่อนลำดับทางสังคม (Social Mobility)

สำหรับผลกระทบทางลบ ได้แก่ 1) ปัญหาการย้ายถิ่นเข้าของแรงงานและการเข้ามาของผู้ผลิตและผู้จำหน่ายรายใหญ่ที่ลดทอนบทบาทของผู้ค้ารายย่อย 2) ปัญหาด้านผังเมืองและการจราจรในจุดขนถ่ายสินค้าและจุดรองรับนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาล้างแ้วล้อมชุมชน 4) ปัญหาแรงงานผิดกฎหมาย (Illegal worker) จากสปป.ลาว 5) ปัญหาด้านความสามารถในการบริหารจัดการชายแดนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6) ปัญหาด้านสวัสดิภาพของสังคม 7) เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้นและ 8) วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนของโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ จากทุนทางสังคมของชุมชนและแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้นดังกล่าวนำมาสู่การกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นดังนี้

1. แผนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) โดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) จังหวัดอุดรธานีกำหนดยุทธศาสตร์และงบประมาณการพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการโดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชายแดนรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวกำหนดให้มีการพัฒนาหน่วยจัดการศึกษาอาเซียน (ASEAN Education Unit)

2) องค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นวางแผนพัฒนาประชาชนสอดคล้องกับจังหวัดโดยกำหนดแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระดับตำบลขึ้นมาเพื่อพิจารณากลุ่มประชาชนที่ต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้และทักษะที่จำเป็นตามความเหมาะสม

3) องค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นประสานความร่วมมือไปยังสภาหอการค้าและสภาอุตสาหกรรมจังหวัดอุดรธานีจัดอบรมการประกอบธุรกิจระดับชุมชน (Community Business Entrepreneur) แก่องค์กร/กลุ่มธุรกิจชุมชนภายในตำบลม่วงเจ็ดต้น

4) ประชาชนในชุมชนชายแดนกำหนดค่านิยมร่วม (Shared Value) ในการเรียนรู้พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงโดยริเริ่มจากกลุ่มทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น คณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชนที่ควรเป็นองค์กรนำร่องในการเรียนรู้

2. แผนการพัฒนาธุรกิจชุมชนโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) องค์กรทางสังคมระดับชุมชน (คณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชน, กลุ่มอาชีพ และชมรมพ่อค้าชายแดนร่วมกันกำหนด “แผนการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน” ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และรวมกันเป็นองค์กร/กลุ่มธุรกิจชุมชนในรูปแบบ “เครือข่ายธุรกิจชุมชน”

2) เข้าร่วมการพัฒนาทักษะเชิงวิชาชีพและการประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพขององค์กร/กลุ่มธุรกิจชุมชนเพื่อหาโอกาสเชิงธุรกิจ

3) การจัดตั้งกลุ่มธุรกิจผลิตปุ๋ยจากขังข้าวโพดหรือมันสำปะหลังที่มีปริมาณมากในหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นกับมูลค่างคาวจากแขวงไชยะบูลีที่มีปริมาณมากและราคามถูกมาผสม

3. แผนการสร้างระบบสวัสดิการชุมชนชายแดนโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) ประชาชนในชุมชนชายแดนบ้านม่วงเจ็ดต้นและพื้นที่เชื่อมต่อด้านภูตูและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอบ้านโคกควรร่วมกันผลักดันพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมระดับพื้นที่เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเป็นพื้นที่ประตูการค้าเน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยระบบสวัสดิการชุมชนนั้นสามารถดำเนินในระดับกลุ่ม/

องค์กรภายในชุมชน หรือระดับตำบลม่วงเจ็ดต้น ระดับอำเภอบ้านโคก และผลักดันให้ระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่กำหนดยุทธศาสตร์สวัสดิการสังคมรองรับ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนเริ่มต้นในรูปของเงินสวัสดิการชุมชน

2) ในระดับชุมชนชายแดนจะต้องระดมความเห็นในการพัฒนา “ระบบสวัสดิการชุมชน” เพื่อช่วยเหลือกลุ่มคนของชุมชนที่จะได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจจากระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษา และการอบรมวิชาชีพต่าง ๆ ที่ต้องสร้างระบบความช่วยเหลือทางการเงินเบื้องต้นโดยชุมชนให้สามารถดำรงและปรับตัวได้ อาทิ ชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นร่วมกันพัฒนา “สหกรณ์การเงินชุมชน” ขึ้นมาจากฐานระบบการเงินภายในชุมชนที่มีอยู่แล้วคือ กองทุนหมู่บ้าน

4. แผนการพัฒนาแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรกรรมและวัฒนธรรมโดยชุมชนโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) ประชาชนและองค์กร/กลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลม่วงเจ็ดต้นและราชการส่วนภูมิภาคในพื้นที่ เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำขุนน้ำปาดควริริเริ่มกำหนดแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานภายใต้การคำนึงถึงความสมดุลของทุกด้านของชุมชนทั้งในมิติทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน และขยายความความร่วมมือไปยังประชาชนหมู่บ้านอื่นภายในตำบลม่วงเจ็ดต้น และตำบลอื่น ๆ ครอบคลุมอำเภอบ้านโคกเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกันในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนทั้งหมด โดยเน้นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก

2) พิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอบ้านโคก ซึ่งชุมชนสามารถนำความโดดเด่นนี้พัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านชาติพันธุ์วรรณนาของชุมชนชายแดนร่วมกับ

การนำผลผลิตจากทักษะเชิงภูมิปัญญาด้านการทอผ้าตีนจกสายน้ำไหลของชุมชนมาจัดแสดงร่วม

3) ประชาชนและองค์กร/กลุ่มธุรกิจชุมชนในชุมชนชายแดนอำเภอบ้านโคกผลักดันจังหวัดอุดรดิตถ์โดยสำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาและภาคเอกชนพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนชายแดนภายในหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอบ้านโคก และพัฒนาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม (วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระฝาง สว่างคบุรีมีนาถ วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง) ของจังหวัดอุดรดิตถ์เพิ่มเติมครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดอุดรดิตถ์ และควรพิจารณาเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวข้ามแดนไปยังวัดสำคัญหรือเชื่อมเข้ากับงานประเพณีสำคัญของเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี สปป.ลาว

5. แผนการพัฒนาแผนการส่งเสริมความสัมพันธ์ข้ามชาติภาคประชาชนและเอกชนโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) องค์กรภาคประชาชนและเอกชนในพื้นที่ชุมชนชายแดนและระดับจังหวัดอุดรดิตถ์ร่วมกันส่งเสริมและสานต่อความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมเพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างกันให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นโดยการกำหนดปฏิทินกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและประเพณีสำคัญภายในแต่ละปีร่วมกันระหว่างประชาชนเมืองปากลาย แขวงไชยบุรี และ/หรือวางแผนการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมร่วมกันและสลับกันเป็นเจ้าภาพ เช่น งานวัฒนธรรมสองแผ่นดิน เป็นต้น

2) ส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่อาณาบริเวณชายแดนของทั้งสองประเทศจะมีความหลากหลายทางประชากรที่มีความต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ที่เคลื่อนที่เข้ามาจากความร่วมมือของประชาคมอาเซียน ซึ่งความเข้าใจที่ดีระหว่างกันจะช่วยป้องกันการเหยียดทางวัฒนธรรมต่อไปด้วย

6. แผนยุทธศาสตร์จัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนและการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1) ประชาชนและทุกภาคีทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนในพื้นที่ของหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นร่วมกันกำหนดแนวทางรักษา ป้องกัน และส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ซึ่งจะเป็นปัญหาหลักของชุมชนจากการเป็นพื้นที่รองรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ชุมชนชายแดนเป็นฐานความร่วมมือดังกล่าวให้สอดคล้องกับแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

2) ส่งเสริมค่านิยมร่วมและบรรทัดฐานทางสังคมสำหรับประชาชนทุกกลุ่มของหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นในการที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดร่วมกันในการที่จะร่วมกันรักษา ป้องกัน เพื่อให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีคุณภาพดี

3) ส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชนในระดับครัวเรือนโดยการพิจารณารูปแบบและวิธีการกำจัดขยะที่ถูกต้องและเหมาะสมภายในครัวเรือน โรงเรียน ร้านค้า ร้านอาหาร ด้านการค้าญาติ และโรงงานภายในชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันได้

4) พัฒนาและสงวนพื้นที่สาธารณะของชุมชนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นและในตำบลม่วงเจ็ดต้นเพื่อใช้ประโยชน์ในฐานะพื้นที่ทางสังคม ซึ่งหากบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงตามบริบทเศรษฐกิจใหม่ย่อมกระทบต่อพื้นที่การแสดงกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนได้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผู้วิจัยเสนอแนะภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมและการบริหารจัดการภาครัฐสมัยใหม่ที่อยู่บนฐานของสิทธิในการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจทางการเมือง (Political Power) การมีส่วนร่วมของประชาสังคม (Civil Society) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ระดับ ดังนี้

ข้อเสนอแนะระดับชุมชนชายแดนเป็น ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชนในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้น และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เชื่อมโยงในอาณาบริเวณชายแดนภาคใต้

และเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาความเข้มแข็งของทุนทางสังคมของชุมชนที่ศึกษา ดังนี้

1. ประชาชนและผู้นำหมู่บ้านตามโครงสร้างของคณะกรรมการหมู่บ้านชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 ควรจัดให้มีการพบปะทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็นต่อประเด็นทางสังคมและเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชนชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งผู้นำชุมชนจำเป็นต้องริเริ่มสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความเห็นในประเด็นต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นและกระทบต่อชุมชนจากการค้าเสรี เพื่อนำไปสู่การกำหนดบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ที่จะได้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งการมีพื้นที่ทางสังคมนี้จะช่วยให้เกิดพลังชุมชนในอันที่จะเป็นฐานสำคัญให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้แน่นแฟ้นมากขึ้น

2. ขยายฐานและต่อยอดกิจกรรมทางสังคมที่ประชาชนในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 ได้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความเห็นต่าง ๆ จากผลของการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ในเวทีทางสังคมของชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นเครือข่ายความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในระดับชุมชนและพัฒนาให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของอาณาบริเวณชายแดนทั้งตำบลม่วงเจ็ดต้น และอำเภอบ้านโคก เพื่อร่วมกันวางแผนกำหนดตำแหน่งการพัฒนาชุมชนชายแดน (Market positioning) ให้สอดคล้องกับแนวโน้มผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนชายแดน

3. ชุมชนชายแดนพึงต้องกำหนดแผนยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนโดยคำนึงความสมดุลทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมควบคู่กัน โดยแผนดังกล่าวจะส่งผลต่อการผลักดันให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้า หรือทุนทางสังคมในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้านได้ต่อยอดกิจกรรมของกลุ่มและของชุมชนในการพัฒนาสินค้าหรือการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยฐานทรัพยากรในชุมชนเพื่อแปรเปลี่ยนสภาพให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4. ควรพัฒนาทุนทางสังคมขึ้นมาใหม่โดยอาศัยฐานทุนทางสังคมเดิมที่ชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นมีอยู่ อาทิ การสร้างเครือข่ายเยาวชน

บ้านโคก-เมืองปากลาย และคณะกรรมการขับเคลื่อน
แผนพัฒนาพื้นที่ร่วมบ้านโคก-ปากลาย

5. ควรสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมที่เป็นองค์การทางสังคม (Social Organization) ในระดับหมู่บ้าน โดยเริ่มจากหมู่บ้าน 7 บ้านม่วงเจ็ดต้น โดยเฉพาะ “คณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชน” นั้นเดิมประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 12 คน หากต้องเพิ่มความเข้มแข็งให้กับองค์กร ควรขยายจำนวนของคณะกรรมการให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น เพื่อสามารถวิเคราะห์ชุมชนได้รอบด้านมากขึ้นและเป็นพลังขับเคลื่อนกิจการสาธารณะของหมู่บ้านได้

ข้อเสนอแนะระดับจังหวัดอุดรดิตถ์และ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1

1. หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดอุดรดิตถ์ควรกำหนดยุทธศาสตร์เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรทางสังคมในชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้นเป็นพื้นที่นำร่อง โดยยุทธศาสตร์นั้นพึงครอบคลุมการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม/องค์กรที่สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่จะเปลี่ยนผ่านให้ชุมชนชายแดนเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหม่จากกรอบความร่วมมือของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

2. ควรเร่งรัดจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษร่วมกับองค์กรภาคธุรกิจ โดยการประสานงานระหว่างสภาหอการค้าจังหวัดอุดรดิตถ์และสภาอุตสาหกรรมจังหวัดอุดรดิตถ์ร่วมกับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ที่ประกอบด้วยจังหวัดตาก อุดรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ ในการจัดทำยุทธศาสตร์เร่งด่วนของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 พัฒนาพื้นที่บริเวณด่านภูดู่เป็นศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอุดรดิตถ์-ไชยะบูลี ในรูปของการทำข้อตกลง (MOU) เป็นพื้นที่พัฒนาร่วมระหว่างทางการและกลุ่มธุรกิจของแขวงไชยะบูลีในรูปแบบที่สามารถกระทำได้โดยยึดตามกรอบความร่วมมือของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. รัฐพึงต้องพัฒนาธุรกิจเกษตรสนับสนุนธุรกิจการเกษตรแก่ประชาชนในชุมชนชายแดน ซึ่งเป็นการส่งเสริมการทำพาณิชย์กรรมแก่ชุมชน ซึ่งจากผลการศึกษาคั้งนี้ในพื้นที่ชุมชนชายแดนหมู่ที่ 2 ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะปลูกข้าวโพดที่เป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน รัฐบาลจึงต้องให้การสนับสนุนพัฒนาเกษตรกรไปสู่การทำการเกษตรกรรมเชิงอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งเกษตรกรจะสามารถใช้ประโยชน์จากผลการเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุนของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนได้ตรงกับทักษะและสามารถต่อยอดไปสู่การผลิตและการลงทุนในเชิงอุตสาหกรรมภายในพื้นที่หรือข้ามแดนไปยังสปป.ลาว ได้

2. รัฐบาลจกต้องส่งเสริมยุทธศาสตร์จังหวัด โดยอาจพิจารณาให้จังหวัดดำเนินการพิจารณาจัดตั้งศูนย์บริหารราชการข้ามแดนแบบเบ็ดเสร็จ ณ ด่านภูดู่ ซึ่งศูนย์ดังกล่าวมีลักษณะองค์กรเฉพาะที่มีอำนาจเฉพาะในการบริหารจัดการ (Area Based Management) ในภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการลงทุน การค้า การบริการ ตลอดจนบริหารจัดการด้านแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และงานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสำเร็จของเวลาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในจังหวัดอุดรดิตถ์ทุกท่าน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนและประชาชนหมู่ที่ 2 บ้านม่วงเจ็ดต้น ตำบลม่วงเจ็ดต้น อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุดรธานี. การค้าชายแดน. 2552. ได้จาก URL: <http://pcoc.moc.go.th/wapp/PCOC/views/dcontact.aspx?pv>.
2. ยศ สันตสมบัติและคณะ. อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ; 2551. หน้า 75.
3. Coleman S, James. Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology. Vol. 94. Supplement : Organizations and Institutions : Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. 1988. Available from: URL: <http://econ.tau.ac.il/papers/publicf/Zeltzer2.pdf>. Accessed 14 November, 2009.
4. J. Richardson. (Ed.). The forms of capital. In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood; 1988. p.241-258.
5. Fukuyama Francis. Social Capital and Civil Society. 1999. Available from: URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm#II>.
6. Ernest Gellner. Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals. London: Hamish Hamilton; 1994.
7. จุมพล หนิมพานิช. การบริหารจัดการภาครัฐใหม่: หลักการ แนวคิดและกรณีตัวอย่างของไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; 2548.
8. Marshall, T.H. Citizenship and Social Class, in Citizenship and Social Class and Other Essays. Cambridge University Press; 1950.